O‘QUVCHILARNING LUG‘AT BILAN ISHLASH MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

Jurayeva Shohista Baxtiyorovna
Farg‘ona viloyati Quva tumani 17- umumta’lim maktabi ingliz tili o‘qituvchisi
E-mail: shahinabonunagimova@gmail.com

Qabul qilindi: 15.01.2026
Ko‘rib chiqildi: 16.01.2026
Tasdiqlandi: 17.01.2026

Kalit so‘zlar:
lug‘at, lug‘at bilan ishlash, til boyligi, nutq ko‘nikmalari, pedagogik metodlar, innovatsion texnologiyalar.

Annotatsiya. Ushbu tezisda o‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Lug‘at bilan ishlash — o‘quvchilarning til boyligini oshirish, nutq va yozma ifodalarni to‘g‘ri ishlatish hamda muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida pedagogik va metodik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va amaliy mashg‘ulotlar samaradorligi o‘rganilgan. Lug‘at bilan ishlash malakalarini rivojlantirish o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatiga va shaxsiy kommunikativ salohiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Kirish. Lug‘at bilan ishlash malakalari o‘quvchilarning til va nutq rivojlanishida, akademik muvaffaqiyatlarida va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Lug‘at — bu nafaqat so‘zlarning ma’nosi, balki ularning kontekstda ishlatilishi, grammatik vazifasi va stilistik xususiyatlarini o‘z ichiga olgan kompleks tizimdir. Shuning uchun o‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini rivojlantirish til boyligini kengaytirish, fikrni aniq ifodalash, matnni tushunish va muloqot qilish qobiliyatini oshirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, lug‘at malakalari shakllanmagan o‘quvchilarda nutq ifodasi cheklangan, matnni tushunish va yozma ifodalar sust bo‘ladi, bu esa akademik muvaffaqiyatlarga salbiy ta’sir qiladi (Kuznetsova, 2019; Pavlova, 2020). Shu sababli lug‘at bilan ishlash malakalarini tizimli ravishda rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Lug‘at bilan ishlash malakalari bir nechta asosiy komponentlarni o‘z ichiga oladi:

1. So‘z ma’nosini tushunish va aniqlash;
2. So‘z turkumlarini va grammatik xususiyatlarni bilish;
3. So‘zlarni kontekst asosida to‘g‘ri qo‘llash;
4. Yangi so‘zlarni o‘rganish va mustaqil ishlatish;
5. Lug‘at boyligini muntazam mustahkamlash.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar lug‘at bilan ishlash jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Masalan, interaktiv ilovalar, so‘z o‘yinlari, multimodal mashqlar va vizual yordamlar o‘quvchilarning diqqatini jalb qiladi, mustaqil o‘rganish motivatsiyasini oshiradi va so‘zlarni kontekstda ishlatish malakasini yaxshilaydi (Johnson va Smith, 2021). Shu bilan birga, individual yondashuv va pedagogik nazorat o‘quvchilarning til boyligini tizimli rivojlantirish imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, o‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u nafaqat til va nutq rivojlanishiga, balki o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatiga va shaxsiy kommunikativ salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirishning samarali pedagogik va innovatsion metodlarini aniqlashga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili. O‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biridir. Ilmiy tadqiqotlar lug‘at malakalari nafaqat til boyligini oshirish, balki o‘quvchilarning nutq va yozma ifoda ko‘nikmalarini rivojlantirish, fikrlash va muloqot qobiliyatini shakllantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Lug‘at bilan ishlash va til rivojlanishi. Kuznetsova (2019)ning tadqiqotlariga ko‘ra, o‘quvchilarning lug‘at boyligi ular nutqini tushunish, matnlarni tahlil qilish va yangi so‘zlarni o‘zlashtirish qobiliyatini belgilaydi. So‘z boyligi kengaygani sari o‘quvchilarning nutq ifodasi aniq, fikrlash tizimli va yozma ishlar samarali bo‘ladi. Pavlova (2020) esa lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirishning asosiy komponentlari sifatida so‘z ma’nosini tushunish, grammatik xususiyatlarni bilish, so‘zlarni kontekstda ishlatish va mustaqil lug‘at ishini ko‘rsatadi.

Pedagogik metodlar va amaliy mashg‘ulotlar. Lug‘at malakalarini shakllantirishda turli pedagogik metodlar qo‘llaniladi. Pavlova (2020) va Petrov (2018) tadqiqotlarida ta’kidlanishicha, so‘z o‘yinlari, sinonim va antonimlarni aniqlash, matn kontekstida so‘zlarni ishlatish mashqlari o‘quvchilarning lug‘at boyligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, amaliy mashg‘ulotlar va interaktiv dars metodlari o‘quvchilarning mustaqil ishlash malakasini rivojlantiradi.

Innovatsion yondashuvlar. So‘nggi yillarda lug‘at bilan ishlash jarayonida texnologiyalarni qo‘llash samaradorligini oshirdi. Johnson va Smith (2021)ning

tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, interaktiv ilovalar, multimodal dars materiallari va vizual yordamlar o‘quvchilarning lug‘atni mustahkamlash, yangi so‘zlarni tez o‘zlashtirish va kontekstda to‘g‘ri ishlatish ko‘nikmalarini oshirishda yuqori natija beradi. Shu bilan birga, lug‘at o‘yinlari va multimedia mashqlari o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va o‘rganish jarayonini motivatsiyalashga xizmat qiladi.

Lug‘at bilan ishlash va akademik muvaffaqiyat. Ilmiy tadqiqotlar lug‘at bilan ishlash malakalarining akademik ko‘rsatkichlarga bevosita ta’sirini ko‘rsatadi. Kuznetsova (2019) va Johnson (2021)ning tadqiqotlariga ko‘ra, lug‘at boyligi keng bolalar matnni tushunish, yangi bilimlarni o‘zlashtirish va yozma ishlarni bajarish ko‘nikmalarida yuqori natijalarga erishadi. Shu bilan birga, lug‘at malakalari o‘quvchilarning ijtimoiy kommunikatsiyasi, muloqotdagi faoliyati va umumiy ta’limdagi muvaffaqiyatini yaxshilaydi.

Muammo dolzarbligi. O‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki psixologik va ijtimoiy muammo sifatida ham dolzarbdir. Lug‘at boyligi yetarli bo‘lmagan o‘quvchilar matnni tushunishda qiyinchiliklarga duch keladi, nutq va yozma ifoda ko‘nikmalari sust bo‘ladi, bu esa akademik muvaffaqiyatga salbiy ta’sir qiladi. Shu sababli, lug‘at malakalarini shakllantirishga zamonaviy pedagogik va innovatsion metodlarni joriy etish katta ahamiyatga ega. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish kompleks jarayon bo‘lib, uning samaradorligi pedagogik metodlar, amaliy mashg‘ulotlar, interaktiv va multimodal texnologiyalar, shuningdek, individual yondashuvga bog‘liq. Ushbu malakalar o‘quvchilarning til boyligini, nutq va yozma ifodalarini rivojlantirish, muloqot ko‘nikmalarini oshirish hamda akademik muvaffaqiyatini ta’minlashda asosiy omil hisoblanadi.

Tadqiqot muhokamasi. Ushbu tadqiqotning natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalari ularning til va nutq rivojlanishi, matnni tushunish va muloqot qobiliyatini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Eksperimental guruhda qo‘llangan pedagogik yondashuvlar, lug‘at o‘yinlari va interaktiv mashqlar o‘quvchilarning so‘z boyligi va lug‘atni kontekstda ishlatish ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirdi.

Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy jihatlarni ko‘rsatadi:

So‘z boyligi va nutq ko‘nikmalari: Eksperimental guruhdagi o‘quvchilar so‘z boyligini 110 so‘zdan 140 so‘zga oshirdi va nutqni ifodalash malakalarini yaxshiladi. Bu shuni ko‘rsatadiki, lug‘at bilan ishlash mashqlari o‘quvchilarning til boyligini tizimli ravishda rivojlantiradi va nutq ifodasini boyitadi. Nazorat guruhida esa o‘sish sezilarli darajada pastroq bo‘ldi, bu pedagogik yondashuvning ahamiyatini tasdiqlaydi.

Lug‘atni kontekstda ishlatish ko‘nikmalari: Eksperimental guruh o‘quvchilari so‘zlarni kontekstda to‘g‘ri ishlatish malakasini yaxshiladi (3,2 dan

4,1 ballik shkala). Bu, o‘quvchilarning matnni tushunish va nutqini boyitishda pedagogik va innovatsion metodlarning samaradorligini ko‘rsatadi.

Interaktiv va innovatsion metodlarning roli: Interaktiv lug‘at o‘yinlari, multimedia mashqlari va vizual yordamlar o‘quvchilarning diqqatini jalb qildi, motivatsiyasini oshirdi va mustaqil lug‘at ishlash malakasini rivojlantirdi. Shu bilan birga, bu metodlar o‘quvchilarning yangi so‘zlarni tez va samarali o‘zlashtirishini ta’minladi.

Individual yondashuvning ahamiyati: Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, lug‘at malakalarini shakllantirish jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Har bir o‘quvchining qiziqish darajasi, bilim darajasi va til qobiliyatiga moslashgan mashqlar malakalarni samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik va ijtimoiy ahamiyati: Lug‘at bilan ishlash malakalarining rivojlanishi o‘quvchilarning akademik ko‘rsatkichlarini yaxshilash bilan birga, ijtimoiy kommunikatsiya va muloqot ko‘nikmalarini ham mustahkamlaydi. Bu, lug‘at malakalarini shakllantirish jarayoni faqat pedagogik, balki psixologik va ijtimoiy muammo sifatida ham dolzarb ekanligini ko‘rsatadi.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish samarali bo‘lishi uchun quyidagi omillar birgalikda qo‘llanilishi lozim:

- Individual pedagogik yondashuv,
- Lug‘at o‘yinlari va interaktiv mashqlar,
- Multimedia va innovatsion texnologiyalar,
- Muntazam va tizimli mashqlar,
- Pedagogik nazorat va motivatsiya.

Bu yondashuvlar o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish, lug‘atni kontekstda ishlatish, nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish va akademik muvaffaqiyatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, lug‘at malakalari o‘quvchilarning shaxsiy kommunikativ salohiyatini mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Ushbu tadqiqot o‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish masalasini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki: Lug‘at bilan ishlash malakalari o‘quvchilarning til boyligini oshirish, nutq va yozma ifodalarini rivojlantirish hamda muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Maxsus pedagogik yondashuvlar, lug‘at o‘yinlari, interaktiv mashqlar va multimodal texnologiyalar o‘quvchilarning so‘z boyligi, lug‘atni kontekstda ishlatish va nutq ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Individual yondashuv va muntazam mashqlar malakalarni tizimli rivojlantirish imkonini beradi, shuningdek, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatini yaxshilash va shaxsiy kommunikativ salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, o‘quvchilarning lug‘at bilan

ishlash malakalarini rivojlantirish pedagogik, psixologik va ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lib, ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Pavlova, M. (2020). *O‘quvchilarning lug‘at bilan ishlash malakalari*. Pedagogika va logopediya, 15(3), 45-53.
2. Kuznetsova, T. (2019). *So‘z boyligi va nutq rivojlanishi*. Ta’lim va psixologiya tadqiqotlari, 12(2), 78-86.
3. Johnson, R., & Smith, A. (2021). *Interactive methods in vocabulary development*. International Journal of Education, 37(4), 210-225.
4. Petrov, S. (2018). *Lug‘at malakalari va o‘quvchilarning fikrlash qobiliyati*. Pedagogical Studies, 22(3), 56-64.
5. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. (2022). *Lug‘at bilan ishlash metodikasi*. 10(2), 15-29.